

Gromon András

Jézus valláskritikája

Az öröklött istenkép kritikája

Jézus egész valláskritikájában ez a leggyakrabban előforduló mozzanat, amely több változatban jelenik meg.

Az Ószövetség önközpontú, **önmaga tiszteletét** feltétel nélkül megkövetelő, önmaga dicsőítését elváró Istennel Jézus az emberért lévő Istent állítja szembe; jelképesen, és egyúttal elvi magaslaton fejezi ki ezt a szombattal kapcsolatos állásfoglalása: „A szombat lett az emberért, nem pedig az ember a szombatért” (Mk 2,27). Az Ószövetségben épp ennek az ellenkezője áll, vagyis hogy Isten nem az ember javára, hanem saját dicsőségére rendelte el a szombati nyugalmat: „A hetedik nap... *szent Jahve számára*” (2Móz 35,1-3). Jézus azonban frontális támadást intéz a megkövesedett szombattörvény mögötti megkövesedett istenkép ellen, amint ezt sokszorosan igazolja a szombattal kapcsolatos törvényeket megszegő magatartása, elsősorban a *szombati gyógyítások*.

A Márk által tévesen Jézusnak is szájába adott ószövetségi felfogással szemben, amely szerint Isten képes bármit megtenni, vagyis mindenható, kifejezetten és többször is rámutatott arra, hogy **nem mindenható**, például nem képes megakadályozni, hogy az ember „emberek kezébe essék” (Mt 16,21-23 // Mk 8,33; Lk 9,44-45), és nem képes minden rosszat kiküszöbölni a világból (Lk 17,1).

Jézus felfogásában az is Isten mindenhatóságának korlátozását jelenti, hogy az ő Istene *csak szeretni tud*, haragudni vagy rosszat tenni – például övéinek ellenségeit kiirtani – nem.

Ennek az emberrel törődő, az emberről gondoskodó, „csak jó” Istennek az egyetemes szeretete sajátosan mutatkozik meg abban, hogy **nem személyválogató**, hanem magától értetődően és feltétel nélkül kiterjed a „bűnösökre” is, amint ezt látványosan szemlélteti a béna gyógyítása (Mk 2,1-12), Máté meghívása a szűkebb tanítványi körbe (Mt 9,9-13), Zakeus meglátogatása (Lk 19,1-10)

Sokan sokféleképpen magyarázzák Jézus viszonyát a zsidósághoz (kora zsidósághoz), közelebről a zsidó valláshoz. Az egyik szélsőség teljesen feloldja Jézust a zsidóságban („csak egy rabbi a sok közül, még ha kiemelkedő is”), a másik teljesen szembeállítja a zsidósággal („új vallást alapított”). A probléma és annak „megoldása” sokkal összetettebb ennél. Általánosságban talán így fogalmazhatunk: Jézus nem függetleníthető korától és környezetétől, de nem egyszerűen annak terméke; Jézusban erősen élnek a zsidó gyökerek, de messze túlnő azokon.

Jól szemléltetheti ezt a megállapítást, ha – még mindig csak általánosságban – egy pillantást vetünk Jézus és a mózesi törvény viszonyára.

Egyfelől azt mondja: „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy hatályon kívül helyezzem a törvényt vagy a prófétákat! Nem azért jöttem, hogy hatályon kívül helyezzem, hanem hogy teljessé tegyem” (Mt 5,17), és határozottan megvallja, hogy „az összes parancsok közül az első” Izrael hitvallása: „Halld, Izrael, az Úr, a mi Istenünk az egyetlen Úr! Szeresd az Urat, a te Istenedet...” (Mk 12,29). – Másfelől félreérthetetlenül közli, hogy „a törvény csak [Keresztelő] Jánosig volt érvényben, attól kezdve Isten országa hirdettetik örömmel” (Lk 16,16), és „ha a ti igazságosságotok bőven fölül nem múlja az írástudókét és a farizeusokét, semmiképp nem mentek be a Mennyek országába” (Mt 5,20).

Jézus tehát egyfelől alkalmazkodik népe vallásához-vallásosságához, másfelől azonban gondtalanul bírálja, sőt felülbírálja azt, olyannyira, hogy nem túlzás azt állítanunk: *szinte minden szava és tette* kritikája annak a vallásnak, amelyben felnőtt. Az alábbiakban négy pontban fogjuk kifejteni ezt, bemutatva Jézusnak az ószövetségi istenképen gyakorolt kritikáját, bibliakritikáját, kultuskritikáját és vallási politikai kritikáját.

vagy Jézus viselkedése a „bűnös aszszonnyal” (Lk 7,36-50), elvi magaslaton megfogalmazva pedig az elveszett bárányról, az elveszett drachmáról és az elveszett fiúról (Lk 15,3-7. 8-10.11-32), valamint a szőlőmunkásokról szóló példabeszéd (Mt 20,1-15). Jézus végső tanúságtétele ezen istenképe mellett, hogy imádkozott felfeszítőiért: „Atyám, bocsáss meg nekik” (Lk 22,34).

Isten személyválogatás nélküli, a bűnösökre is feltétel nélkül kiterjedő jósága egy másik, talán még érzékenyebb (ha nem a legérzékenyebb) ponton is érinti az ószövetségi (és általában emberi...) istenképet: eltörlti annak **Isten igazságosságáról** alkotott elképzelését, amely a legegyszerűbb megfogalmazásban így hangzik: Isten a jókat megjutalmazza, a rosszakat megbünteti. Jézus szerint viszont Isten olyan, aki „fölkelti napját gonoszokra és jókra, esőt küld igazaknak és bűnösöknek” (Mt 5,45), egyetlen kérésre (Mt 18,26), vagy egy épp csak megkezdett bűnvallás nyomán (Lk 15,21) elengedi az ember „végtelenül nagy” („tízezer talentumnyi”) bűnadósságát (Mt 18,23-33; Lk 15,11-32). Itt – sok más példa képviselésében – ismét a béna gyógyításának története (Mk 2,1-12) szolgálhat látványos gyakorlati példaként, mert Jézus kijelentése: „Isten megbocsátja bűneidet”, azt jelenti: az ószövetségi felfogással (vö. Jn 9,2) szöges ellentétben Isten nem bünteti „igazságosan” betegséggel a bűnt, hanem ingyen (!) megbocsátja, és engesztelő áldozat bemutatását sem kéri, hiszen nincsen benne harag, amit ki kellene engesztelni (vö. Mt 5,23).

Az áldozati kultusz alább bemutatandó kritikája egyúttal az ószövetségi istenkép kritikáját is jelenti: az áldozatbemutatás ugyanis egyfajta cserkereskedelmet jelent az ember és Isten között, az Istenbe vetett bizalom (*piszteuein, pizstisz*) helyett az *Istennel folytatott üzletelésre* nevel (áldozatbemutatásért cserébe bűnbocsánat, jó termés, jó egészség, karrier, jó házasság, anyagi gyarapodás stb., stb.), holott Isten országában, a szere-

tet rendjében nincs helye ilyesminek, csak a kérésnek (Mk 11,15-17). (Nyelvi telitalálat tehát Jézus szövege elutasítása a templomot illetően: „üzletközpont”: Jn 2,16b.)

Am Isten igazságosságának „eltörlése” Jézus részéről nem jelenti azt, hogy Isten igazságátalan lenne, csupán azt, hogy Isten mérhetetlenül **több, mint igazságos**: feltétel és korlátozás nélkül, egyetemesen szeret, ahogyan ezt a szőlőhegy munkásairól szóló, „vérlázító” példabeszéd tanúsítja (Mt 20,1-15).

Noha Jézus korlátozás nélkül képviselte, hogy Isten nem személyválogató, ezen belül maradván azonban óriási **hangsúlyáthelyezést** hajtott végre. Az ószövetségi felfogásban ugyanis Isten elsősorban a gazdagok és a hatalmasok Istene: a gazdagság és a társadalmi nagyság Isten áldása, az ő tetszésének jele. Jézus a feje tetejére állította ezt az értékrendet, az ő szemében Isten elsősorban a szegények és a „kicsik”, azaz a társadalmi ranglétra alján elhelyezkedők Istene: a) A gazdagság Isten és Isten ügyének talán legnagyobb ellenfele; a „Mammon” valóságos „ellenisten” (Mt 6,24 // Lk 16,13), és „szerencsések a szegények, akik éheznek és sírnak, mert számukra van az Isten országa” (Lk 6,20-21), de „könnyebb a tevének átmennie a tű fókán, mint a gazdagnak bemennie Isten országába” (Mk 10,25). – b) A vendégségről mondott példabeszéd egyértelművé teszi, hogy Isten szemében a „kicsiség”, a szolgálat, a társadalmi ranglétra alján elhelyezkedés számít értékesnek, és aki társadalmi nagyságra, hatalomra tör, az Isten szemében kicsi, értéktelen lesz (Lk 14,7-11).

Bibliakritika

Jézusra nem volt különösebben jellemző, hogy az ószövetségi Szentírásra hivatkozott, vagy azzal érvelt volna, mégis van három nagyon fontos és tanulságos eset.

Az egyikben – a „názáreti székfoglaló” alkalmával (Lk 4,16-22), saját küldetését értelmezve – Jézus **kihagyott egy félmondatot** az általa idézett Izajás-szövegből (Iz 61,1-2): a „kihirdessem az Úr kedves esztendjét” után már nem olvasta föl, hogy „és Istenünk bosszújának napját”.

A másikban – a gazdag ifjúval beszélgetve (Mk 10,17-22) – Jézus **betoldott egy félmondatot** az általa idézett Tízparancsolatba (2Móz 20,2-17

és 5Móz 5,6-21), ugyanis annak egyik szövege sem tartalmazza a „Ne rabolj!” felszólítást (19. v.), amellyel Jézus feltehetően 5Móz 24,14-re utalt, s akkor ez azt jelenti: „a munkásnak kijáró bér meg nem adásával ne rabold ki őt”, vagyis a kizsákmányolást tiltja.

A harmadik esetet tarthatjuk a leg súlyosabbnak, ekkor ugyanis – a válás lehetőségéről vitázva a farizeusokkal (Mk 10,2-9) – a Tóra egyik kijelentésével **szembeállította** annak másik kijelentését, nevezetesen: a válást megengedő részt (5Móz 24,1) emberi találmánynak minősítette, a válást ellenző részt viszont (1Móz 1,27) Isten akaratának.

Mindhárom példa Jézus szabad, sőt kritikus bibliakezeléséről tanúskodik, amelynek súlyát akkor értjük meg igazán, ha felidézzük az egykori rabbi felfogását: „Nem lesz része a jövő életben annak, aki azt mondja: »Az egész Tóra Istentől van ennek a versnek a kivételével, amelyet nem Isten mondott a saját szájából, hanem magától Mózesztől származik.« Az ilyenre vonatkozik: »Megvetette az Úr szavát, és lábbal tiporta parancsait.« Az ilyen irtassék ki, igen, irtassék ki!” A szentírási helyek közötti változással Jézus kimerítette az eretnek fogalmát, hiszen a „herezis, heretikus” kifejezés a (többek között) „kivesz, kiválaszt, válogat” jelentésű görög *haireiszthai* igéből származik.

Érdeemes megemlítenünk még egy kicsit más jellegű, de idetartozó negyedik esetet is. Ekkor Jézus nem kapcsolódott konkrétan az ószövetségi Biblia egyik helyéhez sem, ám annál jelentősebb, hogy **az egész Tórára** vonatkozik általános jellegű, rejtett utalása: „Az ég és a föld elmúlik, az én tanításom azonban nem múlik el” (Mk 13,31). A korabeli írástudóknak az volt a véleményük (amit aztán az evangélisták később tévesen Jézus szájába adtak), hogy „ég és föld könnyebben múlik el, mint hogy egy vesszőcske is elveszen a *Törvényből*” (Lk 16,17; Mt 5,18). Jézus feltehetően ezzel állította szembe azt a meggyőződését, hogy „ég és föld elmúlik, de **az én tanításom** nem múlik el”.

Kultuskritika

Az alábbiakban a legtagabb értelemben vett kultusz, a hétköznapi értelemben vett vallásosság, vallásgyakorlás kritikájáról lesz szó.

A zsidó gyakorlati vallásosság három fő területének **a jótékonykodás, az imádkozás és a bűjtölés** számított. A Máté-evangélium 6. fejezetében ezek egyik közös sajátosságának kritikájával találkozunk (6,1-4.5-6.16-18): mind a három megnyilvánulást fenyegeti az a veszély, hogy a vallásos ember azért gyakorolja őket, **hogy az emberek megbámulják** érte, elnyerje a többiek tetszését. Ekkor a vallásosság, amelynek gyökere és meghatározója az istenkapcsolat (kellene, hogy legyen), voltaképpen már nincs is köze Istenhez. Jézus figyelmeztet: Isten tetszését és barátságát csak az nyeri el, aki nem saját becsvágyának kielégítése és az emberek elismerésének elnyerése érdekében segít a rászorulón, gyakorolja az imádkozást vagy a bűjtölést, hanem „rendeltetésszerűen” él ezekkel.

Az imádságra vonatkozóan Jézusnak van még három kritikus megjegyzése; az első kettő általános érvényű, a harmadik sajátosan a papokat érinti.

„Amikor imádkoztok, ne hajtogatók folyton ugyanazt, mint a pogányok! Ők ugyanis úgy vélekednek, hogy **sok beszédükért** hallgatja meg őket [az istenség]. Ne legyetek tehát hozzájuk hasonlóvá, hiszen Atyátok tudja, mire van szükségetek, még mielőtt kérnétek őt” (Mt 6,7-8)!

Másutt Jézus arra hívja föl a figyelmet, hogy **mielőtt imádkozásba kezdenénk**, bocsássuk meg másoknak, amit vétettek ellenünk (Mk 11,25), különben nem lehetünk békében Istennel, és imánk füstbe megy. Kérdezhetnénk: Imádságunkkal miért nem menekülhetünk ellenségeink vagy a minket megbántók elől Isten védőszárnyai alá (ahogy ez számos zsoltárnak az alapgondolata)? Azért, mert az az Isten, akit Jézus Atyaként hirdetett, **mindenkinek** Atyja, az elvesztett fiaknak is, a minket bántóknak, az ellenségeinknek is. Ő mindenkinek jót akar. Egy ilyen Istennel pedig nem lehetünk békében addig, amíg nem érzünk és cselekszünk úgy, mint ő, aki fölkelte napját a rosszakra is, és esőt ad a bűnösöknek is (Mt 5,45).

A papokat különleges veszély fenyegeti az imádkozással összefüggésben, mégpedig az, hogy színlelésből hosszasan imádkoznak, s közben „felélik az özvegyek házát” (Mk 12,40). Ha a papok továbbajándékoznak a még szegényebbeknek, ami az önkéntes adományokból a gazdagoktól

és a szegényektől befolyt, minden rendben lenne, hiszen nem sérülne „Isten (mindenkit magában foglaló) családjának” szeretetrendje, amelyben csak a kérésnek és a kölcsönös ajándékozásnak van helye, az üzletelésnek nincs (Mk 11,15); ők azonban ehelyett látszólag tisztességes, mert látszólag Istennek tetsző „ellenszolgáltatást nyújtanak”: bemutatják az áldozatokat és eléneklik a sok fenséges zsolnárt. Jézus szerint ezért „súlyosabb ítélet” vár rájuk.

A hétköznapi értelemben vett vallásosság a Jézus korabeli zsidóságban is erősen kötődött a templomhoz, a templomi istentisztelethez, a papsághoz – és így mindezeknek pénzügyi feltételeihez is: a jeruzsálemi templom fenntartását szolgáló templomadóhoz, illetve a papok meg a levíták megélhetését szolgáló tizedhez, valamint a „korbánhoz”, vagyis a templomnak nyújtott fogadalmi adományhoz.

A templomadó megfizetését – Péter közvetítésével – Jézustól is számon kérték az illetékes adószedők, ő azonban így válaszolt Péternek: „Mit gondolsz, Simon? A földi királyok kitől szednek vámot vagy adót? Fiaiktól, vagy az idegenektől?” Péter logikus válasza nyomán pedig – „Az idegenektől” – kijelentette: „A fiak tehát mentesek” (Mt 17,24-26). Azaz: Jézus szerint a templomhoz fűződő viszonyt (is) az Istenhez fűződő viszonyt kell meghatározni, az pedig, ha helyes, nem hatalomra és jogra épülő, hideg uralmi viszony, mint a földi uralkodók és alattvalók között. Csak egy világi módon felfogott „Isten országában” lenne helyénvaló a templomadó (avagy „egyházi adó”). Isten azonban Atyánk, s az apák nem adóztatják meg fiaikat. Ez a családiasság végét jelentené. A fiak szabadok. Ez nem azt jelenti, hogy minden kötelezettségtől szabadok, csak nem kényszerből, hanem *önkéntesen* járulnak hozzá (lehetőségeik szerint) a családi vagyonszösséghez. Idézett kijelentésével tehát Jézus elvből tagadja a templomadót, ami természetesen létben fenyeget minden templomi rendszert, hiszen azzal a következménnyel jár, hogy már nem a templomból élő papság, hanem a hívők lelkiismerete határozza meg, hogy *önkéntesen* adományaikkal a szükségét szenvedőkön akarnak-e segíteni, avagy fenn akarnak-e tartani egy lelki hatalmi rendszert.

Súlyosan bírálja Jézus a farizeusok **tizedfizetését** is: „Jaj nektek, mert tizedet adtok ugyan mentából, korbából és minden zöldségféléből, viszont kikerültek Isten ítéletét és szeretetét” (Lk 11,42). Jézus nem vitatja el a farizeusoktól, hogy nagyon komolyan veszik saját előírásaikat; bírálata nem is a buzgóságukra, hanem annak téves irányára vonatkozik: Elmennek a mellett, mi a helyes *Isten* szemében, és a mellett, hogyan szeret *Isten*, márpedig Jézus szerint kizárólag ez a mérce. Magyarul: saját előírásaik megtartásával „kikerülnek”, kijátsszák Isten akaratának követését és Isten szeretetének utánzását, az irgalmaság gyakorlása *helyett* „áldozatot mutatnak be” (vö. Mt 9,13; 12,7).

Még keményebb szavakkal ostromozza ezt a magatartást Jézus **a korbán** gyakorlatáról szólva: „Remekül vetitek el Isten akaratát [annak érdekében], hogy megőrizhessétek a ti [saját] hagyományaitokat. Mózes ugyanis azt mondta: »Tiszteld apádat és anyádat!«... Ti viszont azt mondjátok: »Ha valaki azt mondja apjának vagy anyjának: Korbán – vagyis áldozati adomány – az, amivel hasznodra lehetnék«, [akkor már] nem engeditek meg, hogy az illető bármit is tegyen apjáért vagy anyjáért. Így helyezitek hatályon kívül Isten szavát hagyományotok révén, amelyet ti magatok tettetek hagyománnyá” (Mk 7,9-13). – *A korbán* „intézményével” a farizeusok és az írástudók (Mk 7,5) zseniális trükköt eszeltek ki arra, hogyan játszhatják ki Isten akaratát – Istenre hivatkozva: Ha valaki „korbánnak”, a templomnak szánt áldozati adománynak minősítette azt, amivel (idős) szüleit kellett volna segítenie, akkor mentesült a szülők támogatását előíró 4. parancsolat hatálya alól, s ráadásul élete végéig használhatta a szóban forgó javakat, mint-hogy azok csak saját halála után szálltak át a templomra! „Mellesleg” az effajta adományok igen hasznosak voltak a templom gazdasági bázisa és mindazok számára, akik a templomból éltek...

Mielőtt rátérnénk Jézus kultuszkritikájának utolsó, legkeményebb mozzanatára, megemlíjtük az iménti bírálat egy másik változatát, amellyel két, lényegében azonos helyzetben találkoztunk (Mk 7,1-8 és Lk 11,37-41 – ez utóbbit „sűriti” Mt 23,25-26). Farizeusok és írástudók szemére vetették Jézusnak, hogy étkezés előtt nem végezte el a szokásos szertartásos kéz-

mosást, és ezzel megsértette a **kultikus tisztasági előírásokat**. Márknál Izajást (29,13) idézve válaszol Jézus, „hiábavaló istentiszteletnek” nevezi a kultikus tisztaság megtartását, és a korbánnal kapcsolatban is elhangzott kritikáját fogalmazza meg: „Isten akaratát figyelmen kívül hagyjátok, és [helyette] emberek hagyományához ragaszkodtok” (8. v.). A Lukács által közölt jelenetben azt is megmondja, hogy e hamis tisztaság helyett hogyan lehet eljutni az igazi tisztaságra: „Adjátok oda a tálban lévőket adományként [a rászorulóknak], és íme, [rögtön] minden tiszta lesz számotokra” (41. v.)!

A kultusznak, az „istentiszteletnek” alighanem minden vallásban **az áldozatbemutatás** a „csücske”, a legfontosabb megnyilvánulása. Kultuskritikájában Jézus ez ellen intézte a legkeményebb támadást.

Hallgatói bizonyára megdöbbenek már akkor is, amikor egy alkalommal így nyilatkozott: „Ha [áldozati] adományodat az oltárhoz viszed, és ott eszedbe jut, hogy testvérednek valami [panasza] van ellened, hagyd ott adományodat az oltár előtt, menj el, *előbb békülj ki testvéreddel*, azután jöjj el, és vidd oda adományodat” (Mt 5,23-24)! Tréfával fűszerezett, mégis sokkoló prédikációjával Jézus egyszerű igazságot akar belevésni hallgatói lelkébe: Istennel jóban lenni csak úgy lehet, ha békességre jutunk embertársainkkal, vagyis a kultikus engesztelő áldozat, amelyet embertársainkat megkerülve szeretnénk felajánlani neki, semmit sem ér.

Még sokkal több lehetett az – bár egyáltalán nem a szokásos magyarázat értelmében! –, amit „*a templom megtisztításának*” szokás nevezni. Miről is van itt szó? „[Miután] megérkeztek Jeruzsálembe, és bement a templomba, elkezdte kiutasítani azokat, akik eladtak és vásároltak templomban...” (Mk 11,15); értelemszerűen ide kell beszúrni a Jn 2,16b-ben megőrzött felszólítást: „Ne tegyétek Atyám házáat üzletközponttá!”, majd következhet a bibliai hivatkozás (Iz 56,7): „Nincs-e megírva, hogy »az én házamat a kérés házának nevezik majd minden nép számára« (Mk 11,17)?”

Olyan történetet kell feltételeznünk, amely tettekben is megnyilvánuló, látványos rendezvény volt, de semmiféle nagyobb csődületet, tömegjelenetet nem váltott ki, és nem jelentett fizikai erőszak-alkalmazást emberek-

kel szemben, sőt valószínűleg állatokkal szemben sem. Konkrétan a következőképpen gondolhatjuk el: Jézus felszólította a templomudvaron árusító és vásárló embereket, hogy hagyják abba ezt a tevékenységet, és vigyék el onnét állataikat; ehhez fűzte hozzá tanítását (Jn 2,16b), és jelképesen, vagy szavainak tényleges nyomtatékosításául (az állatok vezetésére szolgáló kötelekből font) korbáccsal az állatok felé sújtott, vagy éppen csak megcsattogtatta azt.

Vagyis rövid időn belül (a számaron lovaglász és a fügefával „beszélgetés” után) harmadszor van dolgunk *jelképes prófétai cselekedettel* (vö. Jer 19,1.10-13), a templomi üzemmel szembeni demonstrációval, amelyet nyugodtan nevezhetünk forradalmi, de erőszakmentes tettnek (ahogyan az volt a szombatra vonatkozó törvények többszöri áthágása is a zsinagógai rendszerrel szemben).

Semmi fogódzópontra sincs annak feltevezéséhez, hogy Jézus az üzleteléssel kapcsolatos csalásokat akarta volna elítélni. Csupán a templom(udvar)on kívülre szorítani a kereskedést, nem lett volna értelme, főleg ezzel a módszerrel. Mk 7,1-23 és Mt 5,23-24 fényében kizárhatjuk Jézus „kultikus tisztaság iránti buzgóságának” lehetőségét is. Ha csak morálisan vagy kultikusan megreformálni/megtisztítani akarta volna a templomi áldozatbemutatást, ehhez joga lett volna, mint minden törvényhű rabbinak, a vallási hatóság azonban olyan rettenetesnek értékelte eljárását, hogy felhatalmazásának bizonyítékát követelte (Mk 11,28).

Egyetlen értelmes magyarázat marad: Jézus nem megtisztítani, hanem *megszüntetni* akarta az áldozati állatokkal folytatott kereskedést (és a részben ennek a szolgálatában álló pénzváltást). Csakhogy áldozati állatok (vagy más „áldozati adományok”) nélkül nincs kultikus áldozat, így hát ez azt jelenti, hogy *magukat a kultikus áldozatokat* akarta megszüntetni, mert azok egyfajta cserekereskedelmet jelentenek az ember és Isten között – Isten országában, a szeretet rendjében pedig nincs helye ilyesminek, csak a kérésnek, ahogyan egyetlen valamirevaló családban sem üzleti alapon és módon nyújtják egymásnak a szolgálatokat.

Megerősíti, és a lehető legsokkolóbb módon fejezi ki az imént mondottakat Jézusnak *a templom jövőjére* vonatkozó mondása: „Semmiképp sem hagyatik [itt] kő kövön, amely le ne romboltatna majd” (Mk 13,2). A talán körülményesnek ható szó szerinti fordítás a helyes értelmezést szolgálja, a szenvedő szerkezet ugyanis mindkét esetben *Isten* cselekvésére utal (*passivum divinum*), vagyis: „Isten nem hagy [itt] követ kövön, amelyet le ne rombolna majd”, magyarul: Isten tervében, Isten szándéka szerint ez a templom voltaképp nem létezik már, ő minden követ lerombolja majd!

Részletesebben: Jézus élesen szemügyre vette a „templomi üzemet” (Mk 11,11), és átlátta annak *istenellenességét*, akár az áldozatbemutatással kapcsolatos üzletelés (Mk 11,15), akár a templomkincstár dolgában (Mk 12,41-44.40). Átlátta, hogy a templomi kultusz, vagy tágabbban: a kultusz által jelképezett vallás az Istenbe vetett bizalom helyett az Istennel folytatott üzletelésre (Mk 11,15), Isten akaratának megcselekvésé helyett Isten megvesztegetésére (Mt 9,13), az emberekkel való megbékélés helyett az iste-

ni bocsánat elnyerésének technikáira nevel (Mt 5,23-25). Nem volt hát nehéz arra *következtetésre* jutnia, hogy *ezt* a kultuszt, *ezt* a vallásosságot Isten el akarja törölni, az ő szemében mindez már a múlté.

Ezért küzdött Jézus maga is e vallásosság ellen, nemcsak *tanításával*, hanem azzal is, hogy meg akarta megingatni e vallás *pénzügyi* alapjait a templomadó megtagadásával (Mt 17,24-26), a papságnak jól jövedelmező „korbán” (Mk 7,9-13) és az áldozati adás-vétel (Mk 11,15) istenellenesnek nyilvánításával, valamint a szegények adományaiból (is) élő papságnak címzett súlyos figyelmeztetéssel (Mk 12,40).

Mielőtt rátérnénk tanulmányunk utolsó alpontjára, érdemes tudatosítanunk Jézus sokszoros kultuszkritikájának *vissza-visszatérő jellegzetességét*, amelynek két összetevője van: a) Az általa bíralt vallásosság/vallásgyakorlás mindig közvetlenül *Istenre* irányul (a szó legtágabb értelmében vett „istentiszteletet” jelent): imádság, templomadó, tized, fogadalmi adomány (korbán), kultikus tisztaság, áldozatbemutatás – ehelyett a helyes *emberi* kapcsolatokat kéri számon: a megbocsátást, az irgalmasság gyakorlását és a rászorulókat megsegítését. – b) A „helyes emberi kapcsolatok” az esetek túlnyomó többségében *az anyagi javakkal, a pénzzel* függnek össze: nem szabad „felélni az özvegyek házáat”, nem kell megfizetni a kötelező templomadót, tized fizetése helyett az Isten mércéje szerinti szeretetet kell gyakorolni, a templomnak nyújtott fogadalmi adomány (korbán) helyett az idős szülőket kell támogatni, a kultikus tisztaság ápolása helyett „a tálban lévőket” oda kell adni a rászorulóknak, áldozatbemutatás helyett az irgalmasságot kell gyakorolni.

E kettős jellegzetesség láttán az ember hajlamos azt gondolni, hogy a helyes vallásosság Jézus szerint lényegében két dolgot jelent: a megbocsátás gyakorlását és a rászorulókat anyagi támogatását...

E tanulmányhoz nagyjából azonos terjedelmű jegyzetanyag tartozik, amelyet a szerző kérésre szívesen elküld az érdeklődőknek.

(Folytatjuk)

